

УДК [159.928+159.955]:373.2«21»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-33>

Тетяна ЖУРАВКО,
orcid.org/0000-0003-0717-900X
викладач-стажист кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) tanazuravko1996@gmail.com

SOFT SKILLS I КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ: НАВИЧКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

У статті розкрито теоретичні основи навичок для дітей старшого дошкільного віку у ХХІ столітті. Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми, доведено її актуальність. Педагогіка партнерства в умовах закладу дошкільної освіти, впровадження новітніх освітніх технологій у систему роботи з дорослими підвищують професійну компетентність фахівців у питаннях розвитку критичного мислення дошкільників і збагачують досвід батьків вихованців із цієї проблеми. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання дітьми навколишнього світу набуває рис індивідуальності та стає безперервним, продуктивним, усвідомленим. За сучасних умов швидкого розвитку всіх соціальних сфер, потенційного збільшення обсягів інформації критичне мислення є однією із базових навичок людини ХХІ століття. Це є набута навичка, яка є в основі соціального досвіду особи, такого важливого для її успішної реалізації у житті.

Для дитини дошкільного віку критичне мислення є складним розумовим процесом, котрий починається з отримання інформації та закінчується прийняттям обдуманого рішення, формуванням власного ставлення. Це здатність ставити нові запитання, виробляти аргументи на захищати свої думки, робити посильні висновки. Це здатність не тільки інтерпретувати й аналізувати інформацію, а й аргументовано доводити свою позицію.

Такі навички, як вміння слухати, комунікувати, співпереживати, спільно знаходити нестандартні рішення, чітко презентувати та висловлювати думки, перетворюють дитину на інтерактивного члена суспільства.

Гнучкі та жорсткі навички повинні доповнювати один одного, щоб вирішувати завдання різної складності. Так само, як і емоційний інтелект, гнучкі навички треба розвивати із самого дошкільного дитинства, адже маємо підготувати дітей до взаємодії один із одним: вибудовувати різні стосунки, досягати, працювати у команді, самореалізовуватися. Загалом це певні способи поведінки, які допомагають дітям соціалізуватися та досягти успіхів у командній роботі. Soft skills і критичне мислення дошкільників виступають актуальними навичками у ХХІ столітті сучасного дошкільця.

Акцентовано увагу на необхідності впровадження інноваційних методів і технологій в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, «м'які» навички, критичне мислення, «жорсткі» навички.

Tetiana ZHURAVKO,
orcid.org/0000-0003-0717-900X
Trainee Teacher at the Department of Psychology and Psychology of Child Development
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) tanazuravko1996@gmail.com

SOFT SKILLS AND CRITICAL THINKING OF PRESCHOOLERS: SKILLS IN THE XXI CENTURY

The article reveals the theoretical foundations of skills for older preschool children in the XXI century. The analysis of psychological and pedagogical literature on the specified problem is carried out, its urgency is proved. The pedagogy of partnership in the preschool institution, the introduction of the latest educational technologies in the system of work with adults increase the professional competence of specialists in the development of critical thinking of preschoolers and enrich the experience of parents on this issue. It is through critical thinking that the traditional process of children's cognition of the surrounding world acquires the features of individuality and becomes continuous, productive, conscious. In the current conditions of rapid development of all social spheres, the potential increase in the amount of information, critical thinking is one of the basic human skills of the XXI century. This is an acquired skill that is the basis of a person's social experience, so important for its successful implementation in life.

For a preschool child, critical thinking is a complex mental process that begins with obtaining information and ends with making an informed decision, forming their own attitude. It is the ability to ask new questions, to make arguments to defend their opinions, to draw the best possible conclusions. This is the ability not only to interpret and analyze information, but also to prove their position.

Skills such as the ability to listen, communicate, empathize, find non-standard solutions together, clearly present and express opinions, turn the child into an interactive member of society.

Flexible and rigid skills must complement each other to solve problems of varying complexity. Just like emotional intelligence, flexible skills need to be developed from early childhood.

After all, we need to prepare the child to interact with each other: to build different kinds of relationships, to achieve, to work in a team, to self-realize. In general, these are certain behaviors that help children socialize and succeed in teamwork. Soft skills and critical thinking of preschoolers are relevant skills in the XXI century of modern preschool.

Emphasis is placed on the need to introduce innovative methods and technologies in the educational process of preschool education.

Key words: older preschoolers, “soft” skills, critical thinking, “hard” skills.

Постановка проблеми. Стратегія модернізації українського суспільства тісно пов’язана із розвитком актуальних і потенційних можливостей особистості, її здібностей і потреб, готовності до самопізнання і саморозвитку. Цінністю сучасної особистісно-орієнтованої освіти стає соціально компетентна особистість, різнобічно розвинута і така, що успішно адаптується у світі, у якому стрімко зростає обсяг інформації та кількість джерел її надходження.

У дошкільному віці закладається фундамент інтелектуального, соціального, емоційного, особистісного розвитку людини, і саме дошкільна освіта має розпочинати створювати основу для подальшого розвитку м’яких навичок і критичного мислення дітей.

Аналіз статті. Окремі аспекти розвитку критичного мислення у дітей розглядалися у роботах Ш. Амонашвілі, С. Векслера, А. Байрамова, О. Белкіної, А. Липкіної, Л. Рибак. Вчені ставили питання про необхідність розвитку у дітей вміння самостійно осмислювати навчальний матеріал, виконувати нестандартні завдання, робити власні висновки, помічати свої помилки та помилки інших. Критичне мислення дошкільників вони трактують як здатність до творчого ставлення до навчального матеріалу та інформації, яку діти отримують із різних джерел.

Мета статті – розкрити теоретичні основи навичок (soft skills) і критичного мислення дошкільників. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Навички – це автоматизовані компоненти свідомої дії людини, які виробляються у процесі її виконання, однак ознакою сформованості навичок є якість дії, а не її автоматизація. Навичка розглядається як дія доведена внаслідок багаторазових вправ до досконалості виконання.

Л. Ітельсон пропонує такі етапи розвитку навичок:

1. Ознайомлення із прийомами виконання дій. Осмислення дії та її подання. Чітке розуміння мети, нечітке способів її досягнення.

2. Опанування окремих елементів дії, аналіз способів їх виконання. Чітке розуміння способів виконання дій. Свідоме, однак невміле і нестійке її виконання.

3. Співвідношення й об’єднання елементарних рухів в одну дію. Автоматизація елементів дії. Удосконалення рухів, усунення зайвих, перехід до мускульного контролю.

4. Опанування довільного регулювання характеру дії. Пластичне пристосування до ситуації. Гнучке, доцільне виконання дії (Кутішенко, 2005: 93).

Критичне мислення, як вказує С. Тітечко, – це складний процес, що починається із залучення інформації, її критичного осмислення, аналізу, синтезу та закінчується прийняттям рішення. Результат розвитку критичного мислення – творча особистість (Тітечко, 2006: 3).

Критичне мислення – це здатність людини (природна або сформована) до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, наукових знань, міркувань і тверджень інших думок, вміння бачити їх позитивні та негативні сторони; а також прагнення до кращого, більш оптимального розв’язання проблеми, до перегляду догм, стереотипів, традицій (Вукіна, 2007: 38).

Вчені розділяють навички людини на дві умовні групи: професійні (hard skills) і надпрофесійні (soft skills). Hard skills («жорсткі» навички) – вузькоспеціалізовані навички для виконання певних завдань у роботі.

Soft skills («м’які», або «гнучкі» навички) дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напряму, у якому працює людина. Традиційно у психології їх відносять до соціальних навичок: вміння переконувати, знаходити підхід до людей, бути лідером, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, креативність тощо.

Згідно з результатами спільного дослідження вчених із Гарварда, Стенфорда та Фонду Карнегі, soft skills визначають успіх людини у професії на 85%, і лише 15% залежить від вузькоспеціалізованих навичок. У дослідженні британського фонду Sutton Trust 88% опитаних молодих людей, 94% роботодавців і 97% вчителів відповіли, що вважають «життєві навички» настільки ж чи важливішими, ніж академічні.

Саме soft skills допомагають адаптуватися до змін у цьому мінливому світі та зробити так, щоб

професіонал із прокачаними *hard skills* раптом не опинився без роботи просто тому, що не встиг вчасно переорієнтуватися.

Експерти *Global Education Futures* рекомендують розвивати десять головних навичок, які будуть потрібні людям у майбутньому:

1. Управління увагою та концентрація. Важливо не збирати концепції та теорії, а застосовувати їх на практиці, перетворюючи на повноцінні компетенції. Управління знаннями допомагає вибирати потрібні джерела інформації, сортувати її та керувати планом навчання.

2. Творче мислення. У майбутньому рутинні завдання автоматизують, тому навички творчого мислення та створення креативних ідей допоможуть залишатися затребуваним фахівцем на ринку праці.

3. Логіку. Логіка розвиває обчислювальне мислення. Допомагає вирішувати складні проблеми та приймати виважені рішення.

4. Просторове мислення й уяву. Допомагає співвідносити себе з навколишнім світом, представляти нові об'єкти й орієнтуватися у ньому.

5. Навички роботи з інформацією. Цифрова грамотність і вміння програмувати таке ж важливе, як і вміння читати. Це базові навички, потрібні кожному в новому складному світі.

6. Самоорганізація та тайм-менеджмент. Віддалена робота стає нормою і ставить нову епоху – самоорганізації. Навички допоможуть керувати часом, проектами та життям.

7. Емоційний інтелект. Через емоції ми реагуємо на те, що відбувається навколо. Навичка допомагає вирішувати практичні завдання, приймати рішення та будувати комунікацію з іншими людьми.

8. Міжкультурну комунікацію. Глобальні зміни змушують економіки, корпорації та спільноти об'єднуються для вирішення спільних проблем. Навички міжкультурної комунікації допомагають будувати стосунки з людьми з інших сфер і країн.

9. Вміння вчитися, розучуватися та перечуватися. Самонавчання допомагає самостійно освоювати навички у світі, що швидко змінюється, й адаптуватися до змін.

10. Критичне мислення. Навичка допомагає перевіряти інформацію, шукати взаємозв'язок між фактами, раціонально мислити, приймати вірні рішення та сформулювати сильні аргументи (Степанова, 2019: 269–274).

Soft skills формуються від народження, тому краще подавати дитині особистий приклад.

Особистий приклад. Дитина переймає моделі поведінки, наслідуючи дорослих. Батьки задають зразки комунікації, якщо відкрито спілкуються

з людьми, висловлюють почуття, просять допомоги, вирішують проблеми. Наприклад, хочете, щоб дитина віталася – вітайтеся самі.

Ставлення. Дитина – це не мала доросла, яка почне жити після 18 років, а повноцінна людина. Ставтеся до дитини серйозно, питайте її думку. Якщо даєте вибір, він має бути справжнім. Наприклад, пропозиція вибрати чашку для молока – уявна, тому що дитині все одно доведеться пити молоко. Краще запитайте, що вона хоче випити: чай, воду, молоко чи сік.

Близьке оточення. Родичі, друзі та знайомі – близьке оточення дитини. Вони задають зразки всіх форм спілкування, що розвивають гнучкі навички. Якщо дитина прийде до групи розвитку з атмосферою взаємоповаги та можливістю самовираження, *soft skills* розвиватимуться. Віддавати сором'язливу дитину до групи розвитку і чекати, що вона стане у ній лідером, не варто. Краще дати дитині відповідальне завдання із правом на помилку. Якщо на першому поверсі будинку знаходиться пекарня, призначте дитину відповідальною за купівлю хліба у будинку. Це завдання з реальними діями: взяти гроші, сходити у пекарню, вибрати хліб і принести його додому.

Щоб досягти високого рівня розвитку у дитини, потрібно займатися з нею з раннього віку. У дошкільному віці розвивати м'які навички краще в ігровій формі, дітям прищеплюють навички спілкування, вчать вирішувати логічні завдання, розвивають мову та пам'ять.

Мова й образне мислення тісно пов'язані з моторикою рук. Тож із дітьми треба займатися творчістю: ліпити, малювати, будувати за допомогою конструктора, а ще творчість добре розвиває уяву та виявляє індивідуальність.

Такі м'які навички, як уміння працювати у команді, слухати та розуміти інших добре тренуються у літніх дитячих таборах. Командні ігри вчать взаємодіяти та спілкуватися, наприклад, інтелектуальні на кшталт «Що, де, коли?» або спортивні ігри.

Психотерапевт Андрій Курпатов у книзі «Щаслива дитина. Універсальні правила» пише, що, не розуміючи причин дитячого плачу, батьки демонстративно залишають дитину віч-на-віч із її бідою, припускаючи масу помилок емоційного виховання (Борзова, 2019: 16).

Soft skills розвиваються поступово протягом усього життя. Одні навички формують інші. Наприклад, комунікація розвиває емоційний інтелект і вміння керувати людьми. Певного віку, коли дитина виросте та змінить один набір гнучких навичок на інші, немає. Щоб дитина розуміла свої потреби та могла їх задовольнити, батьки повинні правильно

реагувати на емоції та бажання дитини у дитинстві та своєчасно давати правильний зворотний зв'язок. Тоді, якщо дитина зламає іграшку і заплаче, вона зрозуміє, що плаче через зламану іграшку, а не поганих батьків. Найважливіше – вірити у свою дитину, любити її та давати можливість жити, а не готуватися до життя у майбутньому (Тілікіна, 2020).

О. Абашкіна під soft skills розуміє «людські якості, без яких навіть найкращий професіонал не зможе добитися хорошого результату» (Борзова, 2019: 16).

Дошкільна освіта є обов'язковою складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Це цілісний процес, спрямований на: забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб.

Період від народження до вступу у школу є періодом народження, формування та розвивання soft skills, або м'яких навичок (когнітивних, соціально-поведінкових). Деякі з них, такі як навчальність, допитливість, пам'ять, увага і концентрація уваги, дані людині від народження. Інші, такі як уміння спілкуватися, домовлятися, вирішувати конфлікти, емоційний інтелект та ін. починають своє формування завдяки рушійним законам розвитку.

Основний пакет м'яких навичок можна поділити на 4 групи:

– Базові комунікативні навички, або комунікативна грамотність: вміння спілкуватися адекватно до комунікаційної ситуації; знаходити точки зіткнення зі співрозмовником; грамотно розпочинати та завершувати спілкування; домовлятися; вміння вислухати співрозмовника, прийняття критики, підбивати підсумки розмови.

– Навички self-менеджменту (управління собою): допомагають ефективно контролювати

свій стан, час, процеси. Емоційний інтелект (уміння розпізнавати чужі емоції та демонструвати свої; артикулювати те, що відчуваєш, налагоджувати емоціональний контакт для спільної діяльності).

– Навички ефективного мислення, або інтелектуального мислення, управління процесами у голові: системне мислення, креативне мислення, критичне мислення, логічне мислення, пошук та аналіз інформації, вироблення та прийняття рішень.

– Управлінські навички, або форсайт-управління: лідерські навички, вміння приймати рішення, брати відповідальність, уміння делегувати, уміння мотивувати себе та інших (Борзова, 2019: 17).

Дитина стає суб'єктом освіти, а не об'єктом впливу дорослого, освітній процес будується на підставі індивідуальних особливостей дитини, яка стає активним у виборі змісту своєї освіти. Важливо не пропустити цей сенситивний період, а використовувати його на повну потужність, щоб потім, у шкільному віці, спираючись на сформовані компетенції, було від чого відштовхуватися, на чому будувати.

Кожна людина – це своєрідний капітал, який, виростаючи та розвиваючись у своїх індивідуальних здібностях і талантах, перетворюється на благословення для своєї сім'ї, джерело для розвитку свого міста, ключовий елемент конкурентоспроможності країни (Борзова, 2019: 9).

Висновки. Систематичне застосування у дошкільній освіті технологій розвитку м'яких навичок спонукатиме дітей до особистої реакції на ту чи іншу проблему, дасть змогу їм аргументувати власну позицію, довести слушність своїх висновків і навчить їх приймати різні погляди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борзова И. Г. Soft skills – навьки XXI века. Формирование и развитие в дошкольном возрасте. «Издательские решения», 2019. 79 с.
2. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : науково-методичний посібник / за наук. ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
3. Кутіщенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 93.
4. Степанова Н. М. Розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в грі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки.* № 3. 2019. С. 269–274.
5. Тілікіна Н. В. Навички XXI століття та умови їх формування і розвитку для молоді. URL: <https://dismp.gov.ua/navychky-khkhki-stolittia-ta-umovy-ikh-formuvannia-i-rozvytku-dlia-molodi/> (Дата звернення 15.12.2021).
6. Тітечко С. Є. Методика розвитку критичного мислення : Навчально-методичний проект. *Краєзнавство. Географія. Туризм.* Київ, 2006. № 19. С. 3.

REFERENCES

1. Borzova, I. G. Soft skills – navyiki XXI veka. Formirovanie i razvitie v doskolnom vozraste. [Soft skills – skills of the XXI century. Formation and development in preschool age.]. Yzdatelskye resheniya, 2019. 79 p. [in Russian].
2. Vukina, N. V. Krytychne myslennia: yak tsomu navchaty. [Critical thinking: how to teach it]: nauk.-metod. posibnyk; za nauk. red. O. I. Pometun. Kharkiv, 2007. 190 p. [in Ukrainian].

3. Kutishenko, V. P. *Vikova ta pedahohichna psykhohiia (kurs lektsii)*: [Age and pedagogical psychology (lecture course)]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2005. P. 93 [in Ukrainian].
4. Stepanova, N. M. Rozvytok krytychnoho myslennia ditei starshoho doshkilnoho viku v hri. [Development of critical thinking of older preschool children in the game]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia: Pedahohichni nauky*. (3). 2019. P. 269–274 [in Ukrainian].
5. Tilikina, N. V. *Navychky XXI stolittia ta umovy yikh formuvannia i rozvytku dlia molodi*. [Skills of the XXI century and conditions of their formation and development for young people]. <https://dismp.gov.ua/navychky-khkh-stolittia-ta-umovy-ikh-formuvannia-i-rozvytku-dlia-molodi/> (Data zvernennia 15.12.2021) [in Ukrainian].
6. Titechko, S. Ye. *Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia*: [Methods of developing critical thinking]. *Navchalno-metodychnyi proekt. Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm*. Kyiv. 2006. № 19. P. 3 [in Ukrainian].